

Bilo je nekada vrijeme, kad se o svemu što se zove askeza, govorilo ne samo na odbojan nego i na izazivački način - kao da se radi ne samo o nečem opakom, nego o nečem neprirodnom i uvredljivom. To je mišljenje bilo, da "askeza" proizlazi iz straha pred životom i neprijateljskog stava prema njemu, čak iz nenormalno izopačenog osjećaja. Da se u njoj očituje mržnja koju kršćanstvo ima prema svijetu; da je to otrovno (nametnuto) mišljenje svećenika koji prezire živu prirodu, kako bi potvrdio vlastitu egzistenciju, i više sličnih stvari.

To je bilo u doba građansko-liberalnog napretka, od tada je ipak mnogo toga postalo drukčije. Tko je htio vidjeti, vidio je što je u toj "službi života" bilo važno. Uza sve to ta riječ još uvijek budi neke protivne osjećaje; isplati se zapitati, što ona zapravo sa sobom nosi.

U otporu protiv askeze mnogo toga je došlo jednostavno iz želje da se dobije slobodan put za neobuzdanost nagona. Ali u tom je djelovao i lažni pojam o životu, točnije rečeno, o načinu kako on raste i biva plodan.

Kako to stoji sa životom prirode? Pa čovjek se rado uspoređuje s njom, ako se želi stvoriti prostor za nešto što se protivi Kristovu duhu. Kako se tu događa "život"? Kako raste i razvija se zdrava životinja? Idući za svojim nagonima. Tada sve postaje ispravno, jer ispravni instinkti bdiju nad tim da ništa ne pođe krivim putem. Ako je životinja sita, ona više ne jede. Ako se odmorila, neće bez potrebe ostati ležeći. Ako tjera nagon za rasplodivanjem, onda joj je to dovoljno; kad prođe to vrijeme, onda se nagon smiri. Taj način, taj tip, ako se tako može reći, prema kojemu se dovršava život prirode, jest tip jednostavnog ostvarenja na vani: što je unutra, zaživjet će vani.

Kako je to s čovjekom? U njemu je nešto djelotvorno, čega nema kod životinje, tako općepoznato istinsko i djelotvorno da bi netko morao biti slijep da to ne vidi: duh. On dovodi u novu situaciju sve što se zove "prirodom".

Na području duha nagon, naime, ima drugo značenje nego u samoj prirodi. On se odražava drukčije, djeluje drukčije, zato je besmisleno htjeti razumjeti život čovjeka, polazeći od života životinje. Danas se pak ta besmislenost često još prenaplašava, ako se čovjek shvaća polazeći od stroja, ali ostavimo po strani. Svakako je besmisleno kao mjerilo ljudskoga dovršenja života htjeti postaviti životinjsko mjerilo.

Što dakle duh djeluje u ljudskim nagonima? U porivu za hranom, za spolnim zadovoljenjem, djelatnošću, odmorom, udobnošću? Najprije nešto iznenađujuće: on ih pojačava. Nijedna životinja ne slijedi nagon za hranom poput čovjeka koji taj užitak postavlja za vlastiti cilj i time sam sebi škodi. Ni kod jedne životinje spolni nagon ne prelazi mjeru i neurednosti kao kod čovjeka kojega to dovodi do rušenja života i gubitka časti. Nijedna životinja nema takve volje za ubijanjem kao čovjeka za čije ratovanje u životinjskom carstvu nema prave usporedbe.

Sve što se zove nagonom, kod čovjeka drukčije djeluje nego kod životinje. Duh stavlja te životne impulse vlastitu slobodu. Oni bivaju jači, dublji, dobivaju mnogo veće mogućnosti traženja i odgovora - ali u isto vrijeme gube zaštitu organskih poređaka, na koje su oni kod životinja vezani i osigurani; postaju nesređeni i u svom smislu ugroženi. Pojam izumiranja (dotrajalosti života) krivi je pojam. Životinji "dotraje život" (ona ugine), mora to, čovjek ne.

Duh daje nagonu novi smisao. On se aktivira u nagon i stvara u njemu dubinu, karakter, ljepotu. On ga stavlja u odnos sa svijetom vrednota, kao i s onim što ih on nosi sa osobom, diže ga time u područje slobode. Kod životinje su ti nagoni "priroda"; duh čini od njih ono što nazivamo "kulturom", riječ shvaćena kao izraz odgovornosti i svladavanja sama sebe.

Kod životinja nagon gradi za njezinu vrstu odgovarajući okoliš, ali upravo time uklapa je i u njegove uvjete i granice. Kod čovjeka on vodi do slobodnog susreta s dometom i bogatstvom svijeta, ali upravo po tome biva i ugrožen. Sve što se zove prekoračenje, profinjenost, neprirodnost, biva moguće - i primamljivo.

Duh stvara gornju granicu nad nagonom. Time ga on ne ruši, ne biva, kao što kaže suluda rečenica, "protivnik života". To

čini samo pokvareni duh koji izdaje svoje vlastito biće. Naprotiv, on dobiva mogućnost da uredi, oblikuje nagon i tako ga dovede do višega smisla. Do njegova savršenstva, i kao nagona i upravo nagona - naravno uz opasnost iznakaženosti i neprirodnosti.

Sve to upućuje - naglašeno još jednom na najizričitiji način - na to da nagon kod čovjeka znači nešto drugo nego kod životinje, pa da je besmisleno ako čovjek u tome, to jest u samoj prirodi, traži idealnu sliku (mjerilo) za svoj život. Ali "askeza" znači, neka se čovjek odluči postojati kao čovjek.

Iz toga proizlazi za njega potreba koja ne postoji za životinju, naime da svoje nagone drži u slobodno izabranom poretku i da svlada sklonost prema neumjerenosti ili krivoj usmjerenosti.

Sami nagoni u sebi nisu zli. Oni spadaju na bit čovjeka i bivaju djelotvorni na svim područjima njegova života. Oni tvore njegovu energijsku zalihu. Njih oslabiti značilo bi toliko koliko oslabiti i život, a život je dobar. Jedan jaki pravac u povijesti religije i etike polazi od misli da je nagon kao takav, spolni život, tjelesnost, pa i ova materija, jednostavno zla, čak da je jednostavno ono zlo, dok je duh kao takav i naprosto ono dobro. To je taj dualizam u kojemu su sigurno plemeniti motivi na djelu, ali kao cjelina on tvori opasnu zabludu, pretvara se uvijek ponovno u udaranje po nagonu. Ne leži motiv za pravu askezu u takvoj borbi protiv životnog nagona, nego u potrebi da se dovede (stavi) u pravi red. Taj je određen od različitih gledišta: zdravstvenih zahtjeva, obzira na druge ljude, obveze prema zanimanju i radu. Svaki dan stavlja nove zahtjeve da se čovjek sam drži reda, i to je askeza. Ta riječ - od grčkog askezis - znači vježbanje, vježbanje u ispravnom vođenju života.

Treba razmišljati i o činjenici da postoji ljestvica među vrijednostima. Da nešto napomenem: ima svakodnevnih vrijednosti, kao onih koje spadaju na fizički život, ima osim toga na primjer vrijednosti iz zvanja, ima ih još jednom viših iz osobnih odnosa i duhovnog rada, napokon i onih koje se vrše neposredno iz odnosa prema Bogu. Mi ostvarujemo te vrijednosti snagama svoga ljudskoga bića, ali one su ograničene, pa moramo bit načistu na koje ih zadatke želimo usmjeriti. Žrtva i napor - upravo je to askeza.

Ali bez obzira na to, svatko tko poznaje popustljivost ljudskoga bića zna kako je potrebno sebi nametnuti i dobrovoljna, ne po neposrednim ciljevima zahtijevana samosvladavanja. Ona su potrebna da im volja lakše uzmogne udovoljiti, ako neka ne-

posredna obveza postavi svoje zahtjeve. Ona su potrebna i kao put u slobodu, a ona se sastoji u tome da netko bude gospodar sama sebe, i svojih osjećaja i svoga slobodnog vremena.

Ti fizički nagoni, kako oni proizlaze iz tjelesno- duhovne organizacije čovjeka, tako elementarno stupaju u svijest, da se zbog toga lako zaborave duhovni (nagoni). Ovi su zaista, polazeći od cjelokupnog ljudskog života, još važniji. Nadogradnja onoga što zovemo ličnošću, njezino samoodržanje u svijetu, njezin rad i stvaranje nose duhovni nagoni. Zato postoji težnja za uvažavanjem i ugledom, za moći i njezinim oblicima.

114
Ima i želja za druževnošću i zajedništvom, za slobodom i školom (kulturom). Ima želja za znanjem i umjetničkim stvaranjem i tako dalje. Svi ti nagoni, kao što je rečeno, imaju svoje značenje kao impulse koji nose to ljudsko samoodržanje i samorazvijanje, ali oni imaju i sklonosti da prijeđu preko mjere, da dovedu vlastiti život izvan odnosa sa životom drugih ljudi i tako djeluju uznemirujuće i razarajuće. I zato je opet potrebna stalna stega, a njezina gledišta određuju moralna nauka i životna mudrost, a ta se stega zove askeza.

Ali pustimo te općenitosti, pogledajmo u stvarnost. Pomislimo na neko prijateljstvo. Upoznalo se dvoje ljudi i dopalo jedno drugome. Otkrili su zajedništvo pogleda i ukusa i imaju povjerenja jedno u drugoga. Oni smatraju da je njihova povezanost sigurna, pa žive bez daljnjega uznemiravanja. Ali, jasno, među njima postoje i razlike i one se pomalo uzimlju u obzir. Nastaju nesporazumi, neraspoloženja, napetosti. A nitko za to ne traži razloge tamo gdje se stvarno nalaze, naime u vlastitoj umišljenosti i mlitavosti, pa za kratko vrijeme oboje jedno drugome idu na živce. Iščezava ono mirno povjerenje, pa pomalo sve propada.

Ako prijateljstvo mora potrajati, onda nad njim mora bdjeti budnost, nešto što ga štiti. Svatko drugome mora dati prostora da bude onakav kakav upravo jest, svatko mora biti svjestan vlastitih pogrešaka, a pogreške drugoga gledati prijateljskim očima. To htjeti i ostvariti uz osjetljivost, tromost, uskogrudnost vlastite naravi, opet je askeza.

Zašto su toliki brakovi slabi i prazni? Jer kod svakoga od partnera vlada osnovna predodžba, da je "sreća" ono o čemu se tu radi, želi reći da je svako od njih dvoje jednostavno dovoljan sam sebi u ostvarenju vlastitih želja.

Uistinu je pravi brak slaganje (zajedništvo) u životu, uzajamna pomoć i vjernost. Brak znači, "da jedno nosi teret drugo-

ga”, kako kaže Pavao (Gal 6,2). Zato mora nad njim bdjeti odgovornost iz duha. Uvijek iznova mora jedno drugoga prihvaćati kao onakvoga kakav jest, mora se odreći onoga čega ne može biti. On mora odbaciti lažljive predstave iz kina, koje narušavaju stvarnost braka i mora znati da zadatak za pronalaženje jedno drugoga u toj prvoj ljubavi tek sada počinje. Mora znati da pravi brak može opstati samo iz vlastite stege i pobjede nas samim sobom. Tada će brak biti ispravan, sposoban proizvesti život i vratiti život u svijet.

Netko osniva neko poduzeće, započinje neki rad ili što već njegovo zvanje uvijek nosi sa sobom. Uzmimo najbolji slučaj da je taj u svom pravom zanimanju, da može u njemu raditi ono s čime je nadaren i da ga zato rado obavlja. Najprije on se raduje tom poslu i ulaže sve snage. Možda bi tu bilo veoma potrebno, da mu netko rekne neka drži mjeru potrebnoga i ni u čemu ne pretjeruje. Nakon nekog vremena opada naime napetost i to tim brže što je zanos bio veći, ali napuštanja posla idu dalje. Što će biti od njih ako je samo “živjeti do kraja”, želja za radom, radost za uspjehom ono, što nosi (daje oslonac)? Onda najprije nastaje ravnodušnost, zatim uskoro odvratnost i na koncu sve propadne. Nijedan rad ne uspijeva ako nad njim nema odgovornosti, od koje polazeći čovjek obavlja svoj posao u vjernosti i pobijedi nad samim sobom.

Čovjekov je život jako slojevit. Tu ima površinskog, dubljega, sasvim bitnoga - a svako od njih ima svoje potrebe, vrijednosti, ispunjenja. Očito ne može se imati sve u isto vrijeme. Mora se birati, žrtvovati jedno drugo, da može biti drugo.

Opet pogledajmo u svakodnevicu. Tko mnogo ide u kino, gubi ukus za veliki kazališni komad, on ga više ne razumije. Znači, on se mora pitati što on želi, pa izabrati: odbaciti površinsku draž filma i biti sposoban doživjeti dragocjenije, možda to ponovno postati - ili ostati kod onoga i dati se uvjeriti da bi to bila suvremena umjetnost, da mu se treba opustiti, pa da se ne može uvečer nakon napornog dana još prisiliti na ono što traži kazalište i tako dalje.... Tko čita puno nekorisna materijala, gubi smisao za dobru lektiru. Dakle, mora biti načistu, što mu je važnije... Tko je uvijek s ljudima, razgovara i raspravlja, gubi sposobnost da bude kod samoga sebe, a time gubi sve što se samo tu otvara. To opet znači: ili- ili. I stajat će ga nekog napora, dok ne postane gospodar nad tim nemirom koji tjera napolje...

Ako čovjek želi izvući iz života koji traje mali broj tako brzo prolaznih godina ono dragocjeno što život može dati, onda čovjek mora znati kako se samo tako radi, da se on odreče manjega kako bi mogao imati više.

Navjestitelji životne poruke kažu da se ovaj život ne bi smio sakatiti, da bi trebalo iskoristiti sve njegove mogućnosti i uživati ih. Ako se onda zapita, što je pak pravi sadržaj ovoga života, njegov smisao i mjerilo, onda oni odgovaraju: On sam; jaki, osjećajni, bogati "život". A je li to istina? Je li život sam sebi smisao i mjerilo?

Ne govori tako samo svakidašnjica, bilo je cijelih filozofija koje su tako govorile. Ali zar nije očito da danas imamo protivljenje tome, naime filozofiju razočaranja i gađenja? Smisao životnog djela ne sastoji se u tome da uživamo njegovu vlastitu osjećajnost i snagu, nego da ostvarimo ono što je čovjeku naredeno. On živi istinito i potpuno ako poznaje odgovornost koju ima, ako odradi posao koji ga čeka, ako zadovolji ljude koji su mu povjereni. A to ispravno prepoznavati i izabirati, a krivo odbacivati - taj postojani korak i preko vlastitoga prohtjeva dalje na svoj zadatak - to je askeza.

Sada potpuno pogledajmo na ono što jednostavno odlučuje o smislu našega života, naime na odnos prema Onomu koji nas je stvorio, pod Čijim pogledom živimo i pred Kojega moramo stupiti nakon nekoliko zemaljskih godina - onda ćemo lako uvidjeti da se on (odnos) uopće ne može postići bez stege i samosvladavanja.

Čovjeka silom ne tjeramo Bogu. Ako se on sam za to ne odgaja, izjutra i uvečer ne nađe vremena za molitvu, ne smatra slavljenje Gospodnjeg dana važnom prilikom, nema pri ruci nikakve knjige koja će mu ponovno nešto reći o "širini i duljini i visini i dubini" Božjih stvari (Ef 3,18) - jednoga takvoga život će sigurno pregaziti preko tihih opomena koje dolaze iznutra. Ako mora biti s Bogom, onda mu je dosadno jer sve izgleda prazno. Predavanje, novine i radio poučavaju ga da za modernoga čovjeka više ne postoje religiozne vrijednosti i odnosi (obziri), pa se on ne osjeća samo (ispričan) opravdan, nego općenito napredan... A udomaćiti se kod Boga tako da s njim rado ophodi i u osjećaju ispunjene nazočnosti, opet je - kao u svakoj ozbiljnoj prilici - potrebno to "uvježbavanje". To se mora htjeti i učiniti samosvladavanjem, opetovano, onda se kao milost poklanja ta sveta blizina.

Tako ćemo morati dobro naučiti da gledamo askezu kao element svakoga ispravno življenog života. Dobro ćemo činiti da se u tom uvježbavamo, kako se, što se tiče mjere, nekom porivu stavljaju ograde, kako se ostavlja što je manje važno, a što je privlačno, da bi se učinilo važnije, kako se postaje sam svoj gospodar da se duhovno postane slobodan...

Na primjer netko bi naumio - neka čitatelj ne shvati točnost cjepidlačenjem - otići u grad, neka se ne da zavesti od reklama ni od ljudi, nego neka svoje srce drži u dobroj misli ili mirnoj pribranosti... ili bi mogao isključiti radio da u sobi bude tišina... ili neke večeri ostati kod kuće umjesto da izađe... ili kod jela i pića i pušenja jednom reći NE... i više takvoga. Netom je čovjek jednom na to bio upozoren, on stalno nalazi prilike za slobodno "uvježbavanje": izdržati neku bol umjesto da je odmah potisne lijekovima, odreći se u nutrini nečega što bi iz bilo kojeg razloga bilo dobro, susresti se s nesimpatičnim čovjekom mirno prijateljski...

To i slično nisu neke velike stvari. Nije govor o strogom postu ili o noćnom bdijenju ili o teškim djelima pokore, nego o vježbanju u pravom životu. O istini da se naš život drukčije događa nego život životinje. To je život čovjeka u kojemu su nutarnji nagoni posredstvom duha stavljeni u divnu, ali opasnu slobodu. Taj duh daje im svu njihovu dinamiku - on mora obavljati i izvršnu vlast po kojoj se život neće rušiti nego dovoditi do svoje punine.

(S njemačkog preveo Karlo Bašić)